

БУДИМАЉСКИ ЕПИСКОПИ

У време оснивања самосталне српске архијепископије (1219 год.) од старих епископија биле су у српској држави: *рашка* и, судећи по једном протестном Хоматијановом писму¹, *призренска*. Св. Сава је основао седам нових епископија² распоређујући их тако, да би могле с највише успеха сузбијати католичанство и богомилство³.

Једна од седам новооснованих епископија била је *будимаљска*. Њено је седиште било у *манастиру Св. Ђорђа* у жупи Будимљи. Тај је манастир подигао Првослав, по једном непоузданом натпису синовац Немањин⁴, по летописима брат Немањин⁵. Манастир и данас постоји; налази се у близини Берана.

Тешко је одредити ранг будимаљске епископије. Он можда није био сталан, већ се мењао заједно са богаством и снагом епископије. У изводу из Хрисовуље „самого Светаго Савы и брата его прьвовѣнчаннаго краља Стефана“⁶ будимаљски се епископ налази на шестом месту. Пре њега су епископи зетски, рашки, хвостански, хумски и топлички. На шестом је месту и у Никодимовој потврди светостефанске хрисовуље⁷. Хумски и хвостански епископ овде су измењали места. У једној Милутиновој повељи из 1292—1309 год. будимаљски је епископ на осмом месту⁸. Његово је место иза епископа зетског, рашког, звечанског, хвостанског, хумског, призренског и топличког. Та нам се повеља сачувала у уводу једне

¹ Српски превод тог писма. *Српски Снон*, год. XV, 1905, 4—6.

² Savažik, *Ramátky*, 1873, 54. Упр. Ил. *Руварац*, О архејологији Срба или иначе звачих Трибала. Летопис Матице Српске књ. 150, 1887, 63—72.

³ Вл. *Ђоровић*, *Покрети и дела*. 1921, 17—18.

⁴ Љ. *Стојановић*, *Записи и натписи* I, 5 бр. 10. О овом натпису и о Првославу расправља Љ. *Ковачевић*, Неколика питања о Стефану Немањи, *Глас* 58, 1900. 53—55. Упр. Д. *Анастасијевић*, Отац Немањин. 1914, 17—18.

⁵ *Гласник* 53, 1883, 31, 33, 44, 49. За цркву се каже да је „отъ два стѣла“. В. *Марковић* мисли да су то куле за одбрану. Православно монаштво и манастири у средњевијековној Србији 1920. 76. Међутим то су куле на самој цркви и чине саставни део њене архитектуре.

⁶ У рукопису из 1453 год. *Ramátky*, 54.

⁷ Око 1318 год, *Споменик* 4, 1890, 10.

⁸ Miklosich, *Monumenta serbica*, 1858, 60.

Душанове повеље¹. У летописима је будимаљска епископија четврта по реду². Пре ње су хумска, зетска и дабарска. На четвртном је месту и у Зборнику манастира Св. Тројице код Плеваља. Поменик будимаљских епископа у овом Зборнику налази се иза поменика зетских, рашких³ и хвостанских.

Имена првих будимаљских епископа налазимо у већ поменутом *Зборнику манастира Св. Тројице код Плеваља*. На овом Зборнику, због његове важности, задржаћемо се мало дуже. Овај веома интересантни споменик, сачуван у једном рукопису из почетка XV века, био је познат у нашој историјској науци по опису Саве Косановића⁴. Косановић је нешто из њега и исписао: поред осталог и поменике епископа. Н. Дучић је налазио да се не може оценити историска вредност ових поменика, док се Зборник не изда у целини. Због тога тим је прилазио са највећим неповерењем⁵. Ил. Руварац их је међутим употребљавао са пуном вером у својим расправама *Бладике зетске и црногорске*⁶ и *Рашки епископи и митрополији*⁷. Руварац је доказивао да Иларион није био први епископ зетски⁸. Поред осталих разлога навео је и тај, што се Иларионово име не налази у поменику зетских епископа нашега Зборника; у поменику је на првом месту неки Герман. Пре четири године Зборник је издао г. Љуба Стојановић по препису проф. Прљинчевића у Споменику 56, 1922, 22—30. Г. Стојановић је издању додао свој поговор, у коме је сасвим тачно констатовао, да се Зборник састоји из чланака трију разновремених редакција. Ту је констатацију учинио на основу узвика „многа лѣта“ и „вѣчнага паметь“, који се налазе у чланцима Зборника поред помена имена наших владара, владарки, архијепскопа и епископа.

¹ Љ. Ковачевић, Жене и деца Стевѣна Првовевчаног. Глас 60, 1901 37—38. За ову Душанову повељу Ковачевић је раније мислио да је Милутинова и због тога је нетачно датирао. *Годишњица* III, 1879, 437.

² *Гласник* 53, 35, 46.

³ У поменику се не каже да су ово рашки епископи, али *Ил. Руварац* с правом мисли да јесу. Рашки епископи и митрополити, Глас 82, 1901, 19.

⁴ *Гласник* 29, 1871, 172—177.

⁵ *Књижевни радови* II, 1892, 96.

⁶ *Просвјеша* год. I, 1893, 13—23.

⁷ *Глас* 62, 19—20.

⁸ *Манасшир Св. Николе на Врањини у скадарском блашу*. *Просвјеша* год. II, 1893—94, 536—540, 645—646.

Прва редакција је постала, по г. Љуби Стојановићу, између 1236 и 1243 године, и то у области будимаљске епископије; друга између 1284 и 1290 у области дабарске епископије; трећа у почетку XV века. У чланцима прве редакције узвикује се „вѣчнага паметь“ Симеону (Немањи), Анастасији (жени Немањином), Стевану Првовенчаном, Св. Сави, а кличе се „многа лѣта“ Краљу Радославу, Краљу Владиславу, архиепископу Арсенију, другоме епископу будимаљскоме Калинику. Због тога што се Сава помиње као мртав († 1236), а Урош I не помиње се као краљ, прва редакција је постала у време, које је одредио г. Љуба Стојановић. За другу редакцију ми бисмо ограничили време постанка са 1286 и 1292 годином, јер тада стоји на челу српске цркве архиеписком Јаков¹, коме се овде узвикује „многа лѣта“, и тада су сви живи који се спомињу као живи (Стеван Урош II, краљица Ана и њена два детета²; архиепископ Јаков; Краљица Јелена и њена два детета³; „господин“⁴ Стефан, Кателина и њена деца; дабарски епископ Исаије) и сви мртви који се спомињу као мртви (Симеон и Анастасија; Стефан Првовенчани и Краљица Ана; Сава; Стефан Урош — Монах Симеон и Краљица Ана⁵; архиепископ Арсеније; краљ Радослав — монах Јован, краљица Ана и њена деца⁶; краљ Владислав). Овој редакцији припадају и поменици, међу којима, као што смо већ рекли, налази се и поменик будимаљских епископа. Поред података за црквену историју, у Зборнику се налази и нешто података за политичку историју. Неке од њих ми смо већ у белешкама испод текста подвукли и прокоментарисали. Оставили смо

¹ Љ. Стојановић, Житија краљева и архиепископа српских. Глас 106, 1923, 109.

² Једно је можда доцнији краљ Стефан Дечански. А. Ивић, Родословне таблице. 1923³, бр. 2.

³ Ово вероватно нису Драгутин и Милутин: њима се већ узвикује „многа лѣта“. Биће да су то женска деца Јеленина. Лик Брнче, кћери Уроша I налази се у лози Немањића Патријаршије Пећке и манастира Дечана; *Dr. V. R. Petković*; „Loza Nemanjića“ u starom živopisu srpskom. Narodna Starina, br. 5.

⁴ Стефан Драгутин светостефанску Христовуљу потврђује као „прѣжде бивши крал“. *Споменик 4, 10.*

⁵ Можда прва жена Уроша I. За краљицу Јелену *Јиречек* не зна, да ли је била прва, друга или трећа жена Урошева. *Историја С ба I, 233.*

⁶ За њих се иначе ништа не зна. Ваљда су помрла као сасвим мала.

да се мало више позабавимо подацима, који са односе на краља Радослава. Влада тога владоца била је прилично дуга¹, а о њој се ипак мало што зна. После свргнућа с престола Радослав се закалуђерио; као монах звао се Јован. По Теодосију закалуђерио га сам Св. Сава². А из Даниловог причања излазило би, да је Радослав умро ускоро по паду с престола³. Г. Станојевић⁴ је покушао да докаже неоснованост причања Теодосијева. Он је за то навео два разлога: (1) Доментијан уопште ништа не зна о калуђерењу краља Радослава и (2) Данило у биографији архиепископа Арсенија I каже за Саву, да је напустио архиепископску столицу и отишао из Србије за владе краља Радослава⁵. Г. Станојевић је још истакао да Доментијан и Теодосије не спомињу смрт Радослављеву, и да уопште нема потврде да је Радослав умро убрзо после губитка престола. На основу једног места из уговора Михаила Асена с Дубровником и на основу причања хроничара Аренпека⁶) могло би се, по г. Станојевићу, извести да је Радослав био жив још педесетих и шездесетих година XIII века; овоме и сам г. Станојевић с правом не посвећује велику пажњу. Подаци из нашег зборника потпуно потврђују мишљење г. Станојевића о калуђерењу и смрти краља Радослава. У чланцима прве редакције, постале између 1236 и 1243 године узвикује се „многа лѣта“ краљу Радославу, а „вѣчнаа паметь“ Св. Сави. Према томе Радослав се није калуђерио пре смрти Савине († 1236), а живео је свакако и после 1236 год. Напоменимо узгред још и то, да се у осмом чланку нашега зборника налази кратко житије Св. Саве, а у деветом кратко житије Св. Симеона. Г. Станојевић, нажалост, ништа нам не каже, каква су то житија и да ли садрже што новог.

У поменику будималских епископа узвикује се „Вѣчнаа

¹ Нама се чини да је код Данила на оном месту, где се говори о дужини владе краља Радослава (стр. 5.), у место „лѣтъ шесть“ првобитно стајало „лѣтъ шесть на десеть“. Толико стварно има од крунисања Радослављевог за младог краља (1217) до његовог прогонства (1233).

² Теодосије, 178.

³ Данило, 5.

⁴ *Кад је умр'о краљ Радослав?* Дело књ. I, 1894, 323—326.

⁵ Данило, 251—252.

⁶ Упр. *Јиречек* I 235 бел. 2.

паметь“ петорици епископа; „Иѣаковоу, Калинникоу, Теофилоу, Спиридоноу, Германоу, іепкѣпомь боудимльскимь вѣчна (паметь)“. У чланцима прве редакције Калинику се двапут узвикује „многа лѣта“ као вѣтороумоу іеікпоу боудимльскоумоу. Због тога не може бити сумње да је *Јаков* први епископ будимаљски¹. Сава је поставио своје ученике за епископе². Том приликом им је одредио и ранг, јер Доментијан каже: „и тосльла когождо ихъ вѣ іенорию свою по достојанию, накоже кого знааше“. Према томе Јаков, о коме иначе ништа не знамо, био би један од Савиних ученика. Трећи епископ будимаљски био је *Теофил*³. Он се спомиње 1251 год. Те године је преписивао номоканон изъ архіепископлыхъ книгъ“⁴. О четвртном и петом епископу, *Спиридону* и *Герману*, немамо никаквих вести. Један се будимаљски епископ Герман спомиње у оној Милутиновој повељи из 1292-1309 год. о којој смо већ говорили. Он ни у ком случају не може бити исто лице с Германом петим епископом у нашем поменику, Герман, пети епископ будимаљски умро је за владе архіепископа Јакова (1286—1292), а овај се Герман налази у Милутиновој повељи заједно са архіепископом Јевстатијем II (1292—1309). Због тога је овај Герман шести или свакако седми епископ будимаљски. Осим овог *Германа* II спомиње се још један епископ будимљански. То је *Никола*. Он се налази међу епископима у Никодимовој потврди свето-стефанске хрсовуље око 1318. год.⁵ После Николе немамо спомена ни о једном епископу будимаљском.

Када је уздигнута српска самостална архіепископија на степен патријаршије (1346 год.), неке су епископије проглашене за архіепископије⁶. Не зна се да ли је тада и буди-

¹ У славској стихири једног позног акатиста Св. Сави спомиње се *Неофил* као први епископ будимаљски. *Летопис Матице Српске* Књ. 109, 1864 92. У њој се каже да је Сава основао 12 епископија! Упр. *Ил. Руварац* Рашки епископи и митрополити. Глас 62, 17 и 18.

² *Доментијан*, 233. *Теодосије*, 141

³ За овог је *Теофила Н. Дучић* мислио да је био први епископ будимаљски. *Српско-далматински Магазин*, 1866, 185.

⁴ *Записи и написи* I, 285 6 бр. 1029

⁵ *Споменик* 4, 10. Исти су епископи и у оној Милутиновој повељи (*Споменик* 3, 24), за коју је г. *Јов. Радонић* доказао да је фалсификат. *Биографија и аутобиографија Краља Милутина. Летопис Матице Српске* Књ. 183, 1895, 92—109.

⁶ *Јиречек* III, 78.

маљска епископија постала архијепископијом. 1636 год. спомиње се Пајсије као митрополит будимаљски¹. О Пајсију и о припајању будимаљске митрополије рашкој писао је Ил. Руварац у помињаној расправи *Рашки епископији и митрополији*².

¹ *Записи и напависа* I, 339—340 бр. 1325.

² *Глас* 62, 42—43.